

Palia de la Orăștie și Biblia de la Blaj – monumente de seamă ale literaturii religioase românești

Prof. drd. FLORICA-ELISABETA NUȚIU
Biblioteca Centrală a U.M.F. Târgu-Mureș

Tipărirea Bibliei proprii pentru un popor întreg a fost întotdeauna un fapt istoric notoriu, făcând din respectivele centre tipografice niște mari repere pe harta creștinismului universal.

Nici o altă operă a spiritului nu a avut asupra destinului uman o mai profundă și mai durabilă înrâurire decât *Biblia*, pe drept cuvânt supranumită „*Cartea cărților*”. Pe temelia ei, dar cu un nou conținut, Isus Hristos a dăruit lumii o și mai adâncă unitate a sufletelor și a cugetelor, care, de 2000 de ani, înseamnă creștinismul – o componentă indisolubilă a credinței, a culturii, a concepției omului despre viață, despre lume și despre sine, despre relația sa cu tainele existenței.

E compusă din câteva zeci de cărți, cu conținut variat: istoric, dogmatic, poetic, filosofico-moral. Cam pe la mijlocul secolului al II-lea p.Chr., i s-a dat numele de *Biblia*, pluralul grecesc al cuvântului *Βιβλίον* care, după ce inițial însemnase „*fâșie de papirus*”, a ajuns să desemneze diminutivul pentru „*carte*”. Însumând milenii de istorie și revelație, *Biblia* a avut ea însăși propria istorie în cultura și în credința popoarelor, fiind tălmăcită, treptat, în aproape toate limbile pământului.

Spre a deosebi părțile ei mari, iudaică și creștină, primei i s-a dat numele de *Vechiul Testament*, iar celei de a doua *Noul Testament*.

Vechiul Testament a fost tradus în limba greacă în secolul al III-lea a.Chr. Traducerea a fost solicitată de numeroasa și bogata populație evreiască din Alexandria, capitala unuia din regatele elenistice. Deși se afla într-un proces de grecizare, ca limbă, această importantă minoritate își păstra credința originară. Suveranul Ptolemeu Philadelphul (285-246 a.Chr.) a venit în întâmpinarea dorinței influenților săi supuși; a autorizat-o și chiar a sprijinit-o, cerând preoților și învățaților evrei de la Ierusalim, păstrători de manuscrise ale cărților sacre, să le trimită pe acestea la Alexandria. Acolo, ele au fost preluate de un grup de 70 de învățați, care au realizat traducerea lor în grecește.

Așa a apărut celebra *Septuaginta* („a celor șaptezeci”), astfel numită după numărul traducătorilor. Fiind o transpunere într-o limbă de cultură universală, larg cunoscută de-a lungul vremurilor în mediile ecleziastice și intelectuale în general, *Septuaginta* este până astăzi, pentru teologi și filologi, o versiune fundamentală a *Vecchiului Testament*.

Traducerea integrală a *Bibliei* în limba latină a fost dusă la bun sfârșit în jurul anului 400 p.Chr. de către Sfântul Ieronim. Era un timp în care latina devenise limba de comunicare în întreg spațiul Imperiului Roman. De aceea, traduceri Sfântului Ieronim i s-a spus *Vulgata*.

Spre deosebire de *Septuaginta*, ea a cuprins și *Noul Testament*, fiind astfel, prima *Biblie* integrală, în înțelesul actual al cuvântului.

Cărțile *Noului Testament* au circulat la început separat. Numai pe la începutul secolului al II-lea au fost grupate la un loc. Tot atunci, *Faptele Apostolilor* au fost constituite ca un capitol aparte de *Evangelia Sfântului Luca*, iar nu mult mai târziu Sfântul Iustin a folosit pentru întâia oară numele *evanghelie* (din grec. „vestirea cea bună”) pentru cele patru cărți care vorbesc despre viața, învățătura și faptele Domnului nostru Isus Hristos.

Cu începere din secolul al IV-lea, versiunilor *Bibliei* în limbile Orientului Apropiat și ale culturii clasice li s-au adăugat treptat traduceri în limbile noilor popoare luminate de creștinism. Printre acestea, ele își vor forma limba proprie, adaptată exprimării scrise. Așa au fost: traducerea gotică, de către episcopul Wulfila (sec. al IV-lea); în anglo-saxonă, de către învățatul Beda Venerabilul (sec. al VIII-lea); în slava medievală, de către misionarii Chiril și Metodiu și discipolii lor (secolele al IX-lea și al X-lea). De pe la sfârșitul secolului al XIII-lea datează traduceri în franceză și în spaniolă, din secolele al XV-lea – al XVI-lea în germană, polonă, italiană, maghiară ș.a.

Au marcat un moment cu consecințe benefice în cultură, dar aducător de grele tulburări în istorie, traduceri efectuate de John Wycliff în engleză (1380-1383) și de Martin Luther, direct din ebraică, în limba germană (cam între 1522-1532). Au constituit, de asemenea, un eveniment la timpul lor marile *Biblii* poliglote (cu texte paralele în mai multe limbi, începând cu ebraica, greaca și latina), editate în secolele al XVI-lea – al XVII-lea în Spania, Țările de Jos, Franța și Anglia.

Primele traduceri biblice în românește datează din secolul al XVI-lea. Ele stau ca acte de naștere pentru începuturile limbii române literare. Pe de altă parte, aceleași traduceri au reflectat disputele religioase stârnite de mișcările de Reformă, împreună cu încercările de a-i atrage pe români la confesiunile luterană sau calvină.

Manuscrisele care conservă astfel de traduceri s-au descoperit în Bucovina. Ele poartă numele de *Codicele Voronețean* (cuprinzând fragmente din *Faptele Apostolilor* și trei epistole), *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voronețeană* și *Psaltirea Hurmuzachi*. S-a crezut multă vreme că ar fi fost scrise în Maramureș, pe la sfârșitul secolului al XV-lea. Cercetările mai recente consideră că originalele traducerilor datează din prima jumătate a secolului al XVI-lea, fiind localizate în zona Banat-Hunedoara, în timp ce copiile textelor rotacizante provin din Moldova și sunt scrise în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Pentru formarea și fixarea limbii române, o însemnătate mult mai mare au avut-o primele traduceri tipărite, la Brașov, de către diaconul Coresi, între 1559-1583. Prin opera sa tipografică, diaconul Coresi rămâne peste veacuri „*părintele limbii române literare*”.

Coresi a tipărit, printre altele, cele patru evanghelii *Tetraevanghelul* (1561), *Faptele Apostolilor (Lucreul apostolesc, 1566)*, *Psaltirea* (1570) și o *Psaltire slavo-română* (1577).

Ultima traducere biblică tipărită în limba română în secolul al XVI-lea a fost așa-numita *Palia de la Orăștie*, carte imprimată de Șerban Coresi împreună cu Marien diacul, în perioada: 14 noiembrie 1581 și 14 iunie (sau 14 iulie) 1582.

Cuvântul *Palia*, în limba cărturărească din vechime însemna *Vechiul Testament*. *Palia de la Orăștie* este o traducere fidelă a primelor două cărți canonice din *Vechiul Testament*, și anume: *Facerea (Geneza, în slavonește: „Bâtie”)* și *Ieșirea (Exodul, în slavonește: „Ishod”)*, deși cărturarii bănățeni traduseseră integral *Pentateucul* lui Moise.

Traducerea și tipărirea acestei cărți se datorează propagandei calvine pe care o desfășoară ungerii din Ardeal și care a sprijinit în parte și activitatea lui Coresi – tatăl¹.

Un sobor al preoților ardeleni ortodocși, ținut în anul 1567, scoate, sub presiunea stăpânirii, hotărârea de a se izgoni limba slavonă din slujba religioasă².

Episcopul calvin, Pavel Tordaș, într-o scrisoare, recomandă preoților români să cumpere o *Psaltire* și un *Liturghier* în românește, probabil acele tipărite de către diaconul Coresi în anul 1570.

După moartea lui Pavel Tordaș, în anul 1577, un sinod al preoților alege ca episcop calvino-român pe Mihail Tordaș, posibil o rudă a lui Pavel,³ care

¹ N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, I, Vălenii de Munte, 1908, p. 175-176.

² Mario Roques, *Palia de la Orăștie*, Paris, 1925, p. XIV.

³ Mario Roques, *op. cit.*, p. XVII- XVIII.

continuă opera de răspândire a calvinismului desfășurată de către predecesorii săi și de naționalizare a bisericii.

Traducerea *Paliei de la Orăștie* a fost realizată sub patronajul episcopului român calvin Mihail Tordaș, de predicatorii Ștefan Herce (din Caransebeș) și Moise Peștișel (din Lugoj), împreună cu dascălul caransebeșean Efrem Zacan și cu Achirie, protopopul Hunedoarei. Cheltuielile de imprimare au fost suportate de nobilul maghiar Ferenc Geszti.

S-a dovedit de către Iosif Popovici și Mario Roques că *Palia* este tradusă după *Vechiul Testament* unguresc tipărit de Gaspar Heltai la Cluj în 1551 (folosindu-se, în subsidiar, o versiune a *Vulgatei* și, poate, o biblie slavonă). Proveniența calvină și originea bănățeană-hunedoreană a textului sunt general admise. Alegerea acestui oraș drept reședință temporară a imprimeriei coresiene pare a se datora apropierii de sediul episcopului calvin și al nobilului maghiar care a subvenționat lucrarea (Ferenc Geszti, „*lăcuitoriu în Deva*”).

Cartea se deschide cu un lung titlu, ce o pune sub autoritatea tânărului principe Sigismund (1581-1602), fiul lui Cristofor Bathory, „*voivodul Ardealului și a Țării Ungurești*” și „*a toți domnilor mari și sfetnici ai Ardealului*”, fiind destinată „*creștinilor români*”.

În continuare, se descrie pe scurt, pentru prima dată în românește, conținutul celor cinci cărți atribuite lui Moise, nu însă și al celorlalte texte din *Vechiul Testament*.

După acest „mic tratat teologic”, tradus în parte după prefața lui Heltai Gaspar, cei cinci traducători, declinându-și numele, proclamă același crez al lui Coresi și al tuturor cărturarilor de atunci – mulți anonimi – preocupați de cultura poporului român în propria sa limbă.

În sfârșit, ultimul cuvânt este al tipografilor, Șerban Coresi – a cărui activitate va mai continua câțiva ani la Brașov – și Marien diacul:

„*Den mila lui Domnedzeu, eu, Șerban diiacu, meșterul mare a tiparelor, și cu Marien diiac, dându în mâna noastră ceste cărți, cetind și ne plăcură și le-am scris voo, fraților români, și le cetiți, că veți afla întru iale mărgăritariu scumpu și vistieriu nesfârșit, cunoaște-veți folosul buneților și plata păcatelor de la Domnedzeu întru aceste cărți. Scrisu-se-au ceste cărți Sfinte anii 7090, po rojdestva H[s] vo 1582, me[s]jca iule 14, în cetate în Orăștie.*”

Cu *Palia de la Orăștie* se încheia seria tipăriturilor românești din Ardeal în secolul al XVI-lea.

Abia la **1648**, din nou, dintr-o inițiativă calvină, patronată de însuși principele Gheorghe Rakoczi I, mitropolitul Simeon Ștefan a tipărit la Alba Iulia *Noul Testament* în întregime.

La 1688 literatura religioasă cunoaște cel mai mare eveniment din istoria ei de până atunci: apariția la București, într-o ținută grafică aleasă, a *Bibliei*

întregi, numite adesea „a lui Șerban Cantacuzino”, după luminatul domn care a patronat-o cu generozitatea sa. Cu această operă s-a încununat un secol și jumătate de strădanii pentru transpunerea în românește, în limba veche și-nțeleaptă, a acestui monument universal al credinței și al culturii.

În perioada 1751-1764 episcopul **Petru Pavel Aron** se încumetase la o altă traducere, fără a o fi putut publica.

Misiunea avea să fie asumată și dusă la bun sfârșit de Samuil Micu, cel mai fecund editor și traducător de carte religioasă dintre învățații Școlii Ardelene. Îndemnul i-a venit mai întâi de la episcopul de Oradea, Ignatie Darabant, unul din prelații, care au încurajat mult această mișcare de înnoire culturală și națională.

A început munca pe la 1783, după textul grecesc și cel latinesc, nu fără a fi consultat și cărți anterioare în românește – *Palia*, *Noul Testament de la Bălgrad* și *Biblia de la București*. A colaborat cu Samuil Micu și episcopul Ioan Bob, împreună cu un grup de învățați blăjeni numiți de acesta, revizuiind traducerea – mai ales prin compararea cu *Septuaginta* – și adăugându-i note și explicații. Tot episcopul a întreprins demersurile necesare la Viena pentru dobândirea autorizației de tipărire la Blaj a acestei *Biblii*.

După o sută și mai bine de ani de la apariție, *Biblia de la București* nu mai corespundea evoluției limbii literare a românilor, și nici lesnicioasei înțelegeri a graiului ei din partea numărului din ce în ce mai mare de credincioși care citeau ori ascultau paginile Sfintei Scripturi.

Realizată pe un fond de competență teologică, istorică și filologică nemaîntâlnite în lumea românească, *Biblia de la Blaj* din 1795 a preluat cu respectuoasă fermitate făclia mai vechii *Biblii* tipărite la București, în 1688, purtând-o la un nivel superior spre secolele următoare. Primenită în grai la limita perfecțiunii, după aprecierea exegeților, găsind cuvintele cele mai potrivite pentru a face înțeleasă „cartea trimisă de la Dumnezeu”, *Biblia lui Samuil Micu* a devenit instantaneu *Biblia* națională a tuturor românilor, indiferent de confesiune, prin cele trei reeditări din secolul al XIX-lea (Sankt Petersburg 1819, Buzău 1854-1856 și Sibiu 1856-1858).

Reeditarea *Bibliei de la Blaj*, supranumită și *Biblia lui Samuil Micu* marchează repunerea în circuitul științific, filologic și teologic, în același timp a unei lucrări de referință din secolul al XVIII-lea, cu un rol deloc neglijabil în procesul de unificare a limbii române literare.

O premieră absolută în cultura română, recenta ediție a *Bibliei de la Blaj* este impresionantă atât prin monumentalitatea ei, cât și prin complexitatea pe care i-o conferă unele studii incluse în volum, alături de aparatul critic. Tipărirea propriu-zisă s-a realizat la Editura Vaticană din Roma. *Biblia* a fost scoasă într-un tiraj de 2000 de exemplare. Are 2630 de pagini și cântărește 7,5

kg. Tipărirea ei a fost susținută financiar din fondurile Papei Ioan Paul al II-lea. La această lucrare au colaborat specialiști de la Institutul de Istorie „George Bariț” și de la Institutul de Lingvistică și Teorie Literară „Sextil Pușcariu”, având girul Academiei Române. Cartea se deschide cu o dedicație în limba latină pentru Papa Ioan Paul al II-lea, se continuă cu o precuvântare semnată de Înalț Preasfinția Sa, Lucian Mureșan, Mitropolitul Bisericii Unite cu Roma, și un eseu semnat de acad. Camil Mureșanu, intitulat *Cartea Cărților*. De asemenea, noua ediție are un bogat aparat critic: **un indice de concordanțe a numelor proprii**, premieră absolută în cultura română, indice realizat de colega noastră, Sidonia Puiu, un **glosar** amplu, realizat de Elena Comșulea, Valentina Șerban și Sabina Teiuș. Urmează **studiul istoric**, semnat de dl. Ioan Chindriș, coordonatorul acestei lucrări, studiul filologic *Un monument de limbă literară*, semnat de Eugen Pavel. La **transcrierea textului** au colaborat: Elena Ardeleanu, I. Chindriș, N. Edroiu, Elena Mișu, Florica Nuțiu, Dora Pavel, Eugen Pavel, Șerban și Veronica Turcuș.

Lansarea ediției jubiliare a *Bibliei de la Blaj* a avut loc la sfârșitul lunii mai a anului trecut în Sala Stampa Vaticană, Oficiul de Presă al Sfântului Scaun, eveniment la care au participat din România: dl. academician Eugen Simion, președintele Academiei Române, dl. acad. Camil Mureșanu, dl. Ioan Chindriș, coordonatorul Bibliei, Î. P. S. Ioan Robu și PS Virgil Bercea, Episcopul Eparhiei Române Unite din Oradea.

Dacă ne reamintim că traducerea lui Samuil Micu se datora îndemnului lui Ignatie Darabant, ajuns episcop de Oradea, încercăm să regăsim, în mod simbolic, ecourile unui mesaj peste timp, pe care un prelat din aceeași dieceză, episcopul Virgil Bercea, îl va duce la îndeplinire în zilele noastre.

O paralelă lingvistică între *Palia de la Orăștie* și *Biblia de la Blaj* ne oferă argumente în plus privind rolul pe care l-au jucat aceste lucrări în evoluția limbii române literare.

Vom trece în revistă, spre edificare, câteva dintre particularitățile fonetice, morfologice și lexicale pe care le prezintă, comparativ, *Palia de la Orăștie* și *Biblia de la Blaj*.

Alături de **formele morfologice vechi și populare**, menținute în toate variantele literare din această perioadă, stau, în aproape toate cazurile semnalate mai sus, și formele noi, care, adesea, le depășesc, ca frecvență, pe cele arhaice, asigurând limbii scrise din acea vreme o înfățișare mai apropiată de cea modernă, și anume: tendința de înlocuire a articolului genitival invariabil **a** cu formele variabile: **al, a, ai, ale**; preferința pentru formele verbale cu dentala refăcută la pers. I sg. a indicativului prezent: **aud, spun**.

În ceea ce privește **structura sintactică a propoziției și a frazei**, remarcăm mai întâi, prezența anumitor construcții cu caracter arhaic, acordul în

caz al substantivelor în genitiv și dativ cu atributele și apozitiile; tendința de a introduce apozitia prin adverbul explicativ **adecă**; cumulul de conjuncții: **căci că, căce**, precum și numeroase elemente relaționale folosite cu altă valoare sintactică, decât cea pe care o au în limba actuală.

Frazele ample, formate prin subordonare, sunt mai puțin frecvente.

Predominarea frazelor construite prin coordonare, în special, frecvența folosire a coordonatelor introduse prin **și, iar(ă)**, a condiționalelor cu **de**, amestecul vorbirii directe cu cea indirectă sunt caracteristici care se explică prin înrâurirea vorbirii populare.

Deși puțin numeroase, particularitățile fonetice, oglindite în alternanțele grafice atestate în paginile *Paliei*, sunt suficiente pentru a individualiza o variantă literară bănățeană-hunedoreană, care prezintă trăsăturile lingvistice ale unei zone dialectale care ar cuprinde nord-estul Banatului, sudul Transilvaniei și sud-estul Crișanei. Particularitățile fonetice dialectale, atestate în *Palia de la Orăștie*, în marea lor majoritate sunt întâlnite și astăzi în graiurile vorbite în Banat și în regiunile din jurul Hunedoarei.

Printre cuvintele care aparțin terminologiei specifice textului biblic tradus pentru prima dată în limba română: **bitie „geneză”, ishod „exod”**; termeni religioși: **oltar, blagoslovenie, miloste, azimă, heruvim, candelă, ceriu**.

Următoarele elemente regionale atestate în *Palia de la Orăștie* apar și în alte texte vechi românești din secolul al XVI-lea, unele fiind menționate și în documentele anterioare⁴, majoritatea păstrându-se până astăzi la nivelul graiurilor dialectale: **alean „împotriva, contra”**; **auă „strugure”**; **beseadă „vorbă, vorbire”**; **besedui „a vorbi”**; **bărat „prieten”**; **bumb „nasture”**; **cătelin „încet”**; **celui „a înșăla”, ceteră „vioară”**; **cocon „copil”**; **la „a spăla”**; **marhă „animale, vite”**; **nea „zăpadă”**; **pită „pâine”**; **poroboc „copil”**; **zăpodie „vale, șes”**; **vărgură „fecioară”**.

Dintre cuvintele cu sensuri deosebite, unele atestate și în alte texte vechi, cele mai multe întâlnite însă numai în limba *Paliei*, amintim: **aromat „mirodenie”**; **fămeie „familie”**; **jale „dorință”**; **lat „lățime”**; **mândrie „înțelepciune”**; **tăroasă „însărcinată”**; **turbureală „mânie”**.

Materialul lexical, întrebuițat în *Palia de la Orăștie* și *Biblia de la Blaj* aparține, în marea majoritate, fondului principal de cuvinte al limbii române, din acea perioadă. La acest material, în cea mai mare parte de origine latină, se adaugă o serie, relativ bogată de cuvinte împrumutate din diverse limbi (în primul rând slavone), apoi grecești și maghiare.

⁴ Vezi G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X - începutul sec. XVI)*, București, 1974.

Bogația și varietatea vocabularului se ilustrează, mai ales prin folosirea anumitor sinonime. Urmărită din punctul de vedere al numărului unităților alcătuitoare, sinonimia din *Palia de la Orăștie* și *Biblia de la Blaj* prezintă două situații, ea existând sub forma sinonimiei simple și a sinonimiei complexe. În cadrul sinonimiei simple sau izolate avem de a face cu grupuri minimale, alcătuite din două elemente lexicale. De exemplu:

Palia de la Orăștie

dobândi – învinge
 îmbla – merge
 săbor – adunare
 mândrie – înțelepciune
 pită – pâine

Biblia de la Blaj

dobândi – învinge
 umbla – merge
 săbor – adunare
 mândrie – înțelepciune
 pită – pâine

În cadrul sinonimiei complexe, evantaiul termenilor, desemnând același referent este mai larg, mergând de la trei la unsprezece termeni:

Palia de la Orăștie

tată – părinte – născătoriu
 obârși – isprăvi – sfârși
 domn – stăpân – ȋitor
 giudecată – giudecare – giudeț
 lege – poruncă – poruncită

Biblia de la Blaj

tată – părinte
 isprăvi – sfârși
 domn – stăpân – ȋitor
 judecată – județ
 lege – poruncă – temeii –
 tocmeală – rânduială

- câteva serii cu patru sinonime:

certa – sfădi – pârî – împluta
 haină – veșmânt – îmbrăcămintă – plașcă
 îmbrăcămintă
 pleca – merge – purcede – proidi

certa – sfădi – pârî – împluta
 haină – veșmânt –
 pleca-merge-purcede

- o serie cu cinci sinonime:

beseadă – cuvânt – glas – grai – grăire

cuvânt – glas – grai – grăire

- două serii cu șase sinonime:

zice – spune – grăi – vorbi –
 besedui – povesti
 raclă – ladă – lădiță – locșor –
 sicriu – coșciug

zice – spune – grăi –
 vorbi – povesti
 raclă – ladă – lăduță – sicriu

- o serie cu șapte termeni:

fiu – fecior – făt – cocon –
 prunc – plod – poroboc

fiu – fecior – copil – cocon – prunc
 – pruncă – pruncuț – făt

- o serie cu nouă sinonime:

mulțime – gloată – nărod –
 neam – oamet – sămânță – oameni –
 popor – lume

norod – neam – limbă – rudă – lume
 sămânță – oameni – popor

Recordul este bătut de conceptul **animal**, care apare exprimat prin 11 sinonime, în *Palia de la Orăștie*: vită – dobitoc – jivină – jiganie – dihanie – făptură – gadină – avuție – bogăție – bunătate – marhă, iar în *Biblia de la Blaj*: vită – bou – dobitoc – vacă – avuție – bogăți – bunătate – ciurdă

Numărul foarte ridicat al termenilor sinonimi din *Palia de la Orăștie* poate constitui un indiciu al grijii traducătorilor pentru precizie sau pentru atingerea unor nuanțe a frământărilor lor, pentru a găsi cuvântul cel mai adecvat, poate și cel mai expresiv, și care să aibă o putere de circulație mai largă.

S-a arătat⁵ că prin ceea ce are specific limba tipăriturii de la Orăștie, atât în lexic, cât mai ales în fonetică, se apropie mai mult de graiurile din Transilvania, având numeroase afinități cu Moldova. Existența unui grai bănățean-hunedorean cu unele particularități specifice, oglindite în varianta literară, caracteristică textelor care aparțin acestei zone, a fost demonstrată cu argumente convingătoare de către lingvistul Ion Gheție în lucrarea *Baza dialectală a românei literare*.

Traducerea *Paliei* marchează, pe de o parte, în șirul traducerilor românești din secolul al XVI-lea, un loc aparte, ea acumulând, după părerea lui Nicolae Cartojan, „frământările unui veac de muncă literară pentru a mânuși cuvinte expresive”, care deșteaptă imaginația și mișcă simțirea, iar pe de altă parte, cartea reprezintă un moment de răscruce, ce anunță biruința definitivă a limbii naționale în cultură și literatură.

În evoluția scrisului românesc din secolul al XVI-lea, această operă se distinge prin frumusețea limbii, care în această scriere capătă o mlădiere și o vigoare expresivă ce nu se găsește în traducerile anterioare ei.

Biblia de la Blaj, deși se resimte de unele particularități nordice, prin câteva „ardelenisme” strecurate în unele pasaje, reflectă, în esență, muntenizarea masivă pe care o cunoscuse varianta literară din Transilvania de sud-vest la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Versiunea realizată cu mult discernământ de Samuil Micu reflectă, într-adevăr, oscilațiile variantei literare sud-vest ardelenesti, în care vechile deprinderi de a scrie răzbăteau uneori la suprafață. Față de tipăriturile blăjene din deceniile anterioare, care adoptaseră modele muntenesti mai omogene, *Biblia din 1795* nu a beneficiat de un prototip similar, ceea ce explică unele alternanțe fonetice, precum și câteva concesii făcute graiului local. În mare parte, prin elementele de lexic pe care le vehiculează, *Biblia lui Samuil Micu*

⁵ Vezi Florica Dimitrescu, *Contribuții la repartizarea regională a lexicului românesc în secolul al XVI-lea*, în *SCL*, XV, 1964, p. 539-559; Gavril Istrate, *Originea limbii române literare*, Iași, 1981, p. 145.

ilustrează tendințele de unificare a limbii române literare, care se manifestau tot mai pregnant în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Palia de la Orăștie și *Biblia de la Blaj* sunt monumente de seamă ale limbii române și totodată ale literaturii religioase românești.

Ele reprezintă o strălucită sinteză care unește într-un întreg, tezaurul de grai, de simțire și de cugetare al întregului neam românesc. Ele constituie fundamentul sănătos și trainic pe care s-a dezvoltat, printr-un lung proces de creație și selecție, limba noastră literară de azi. Chiar dacă *Palia de la Orăștie* se remarcă prin bogăția și diversitatea lexicului, limba *Bibliei de la Blaj* este mai modernă.

Această lucrare monumentală a dominat graiul biblic românesc în epoca formării culturii și literaturii noastre clasice, oferind modelul optim de exprimare în limba română. În acest înțeles, opera blăjeană este cea mai importantă carte apărută vreodată în cultura noastră.

În încheiere, doresc să amintesc frumoasele cuvinte ale lui Nicolae Iorga, despre importanța tipăriturilor în cultura românească: „*Marele merit al acestor cărți este acela că, trecând hotarele, au adunat sufletește prin viața culturală pe toți românii laolaltă. Prin ele s-a întemeiat ceva neprețuit ce va da formă gândului și simțirii generațiilor care vor urma: limba literară.*”⁶

BIBLIOGRAFIE

- ❖ Bulgăr, Gheorghe, *Studii de stilistică și limba literară*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971.
- ❖ Cătănescu, C., Maria, *Limba română - origini și dezvoltare*. București: Editura Humanitas, 1996.
- ❖ Coteanu, Ion, *Structura și evoluția limbii române (de la origini până la 1860)*. București: Editura Academiei R.S.R., 1981.
- ❖ Coteanu, Ion, *Gramatică stilistică compoziție*. București: Editura Științifică, 1990.
- ❖ Cristescu, Mariana, Georgescu, Magdalena, *Dicționarul limbii române literare vechi*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
- ❖ Damșa, Teodor, *Biserica greco-catolică din România în perspectiva istorică*, Timișoara: Editura de Vest, 1994.
- ❖ Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

⁶ Vezi Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române*, p. 192.

- ❖ Dragomirescu, Gh., *Dicționarul figurilor de stil*. București: Editura Științifică, 1995.
- ❖ Dragoș, Elena, *Elemente de sintaxă istorică românească*, București: Editura Didactică și Pedagogică R.A, 1995.
- ❖ Gheție, Ion, *Introducere în studiul limbii române literare*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- ❖ Gheție, Ion, Chivu, Gheorghe et alii, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*. București: Editura Academiei Române, 1997.
- ❖ Ionescu, Cristina, Cerkez, Matei, *Gramatică și stilistică*. București: Editura All Educational S.A, 1997.
- ❖ Ivănescu, Gheorghe, *Studii de istoria limbii române literare*. Iași: Editura Junimea, 1989.
- ❖ Macrea, Dimitrie, *Probleme ale structurii și evoluției limbii române*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.
- ❖ Micu-Klein, Samuil, *Biblia de la Blaj* (1795). Roma: Editura Vaticana, 2000.
- ❖ Munteanu, Ștefan, Țăra, D. Vasile, *Istoria limbii române literare. Ediție revizuită și adăugită*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1983.
- ❖ Nuțiu, Florica- Elisabeta, *Probleme de transliterare a textelor din secolul al XVIII-lea*, în *Lucrările sesiunii de comunicări științifice a Univ. P. Maior, „Limba și literatura română*, vol. X, 27-28 octombrie 2000, Târgu-Mureș, p. 113-128.
- ❖ *Palia de la Orăștie (1581-1582), Text-Facsimile-Indice*. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil. București: Editura Academiei R.S.R., 1968.
- ❖ *Palia de la Orăștie. Studii și cercetări de istorie a limbii și literaturii române*. București: Editura Eminescu, 1984.
- ❖ Pamfil, Viorica et alții, *Istoria limbii române*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- ❖ Pamfil, Viorica, *Elemente regionale în lexicul „Paliei de la Orăștie”*, în *Cercetări de lingvistică*, III, 1958, p. 227-248.
- ❖ Pamfil, Viorica, *Contribuții la studiul statistic al lexicului românesc. Structura lexicală a Paliei de la Orăștie (1581-1582)*, în *Studii de lexicologie*, Cluj, 1965, p. 157-232.
- ❖ I. Popovici, *Palia de la Orăștie* (1582), în *Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii literare*, seria II, tom. XXXIII, 1911, p. 517-538.
- ❖ M. Roques, *Palia d`Orăștie* (1581-1582), vol. I, Paris, 1925, p. VII-LVIII.

❖ Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*. Vol. I, București: Editura Minerva, 1971.

Palia de la Orăștie and Biblia de la Blaj – Important Monuments of Romanian Religious Literature

Abstract

There is no doubt that the *Bible* is one of the most important and valuable books mankind ever had. It is structured in two parts: the first one, known as the *Old Testament*, has been translated for the first time in Greek in the 3rd century B.C. by a number of seventy scholars. Today we call it *Septuaginta*. Seven hundred years later, thanks to Saint Jeronimus, the two parts of the *Bible* - *Old* and *New Testament* – have been translated together. This first integral variant, in Latin, is today known as *Vulgata*.

The first Romanian translations of the *Bible* dates from the 16th century and they have a double meaning: they reflect the religious disagreements and, on the other hand, they are considered to be birth certificates of Romanian literary language. *Palia de la Orăștie* is the last translation of the *Bible* that has been published in Romanian language in the 16th century (1581-1582). It contains the first two chapters of *Old Testament* and had an important place in language formation. It is known that it could have been translated and published thanks to the Calvinist propaganda of Hungarians from Transylvania. *Biblia de la Blaj* was printed in 1795 and it was inspired by *Biblia de la București* from 1688. It is also known as *Biblia lui Samuil Micu* and soon became the national *Bible* of all Romanians.

A linguistic comparison between the two books reveals the role they had in the process of language formation. There are some interesting aspects that we may find: the use of old-fashioned words along with new expressions; a mixture of direct and indirect speech; the words used in both books belong to the Romanian basic word stock; the use of numerous synonyms (from 3 to 11) in order to express the various meanings of the words. We can also find some differences: while *Palia* emphasizes the western Romanian dialect, *Biblia* is strongly influenced by the northern aspects of language; *Palia* uses the specific language of the religious works of the 16th century; *Biblia* illustrates the tendencies of language unification during the 18th century.